

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

LIPCSEI JÓZSEF

GÖDÖLLŐ

2024

MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM

**GAZDASÁG- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYOK DOKTORI
ISKOLA**

**FÖLDALAPÚ TÁMOGATÁSOK ORSZÁGOS TERÜLETI
ELOSZLÁSÁNAK, ÉS VIDÉKGAZDASÁGI HATÁSÁNAK
VIZSGÁLATA - FÓKUSZBAN A MEZŐCSÁTI JÁRÁS**

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

LIPCSEI JÓZSEF

GÖDÖLLŐ

2024

A doktori iskola

Megnevezése: Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola

Tudományága: Regionális tudományok

Vezetője: Prof. Dr. Bujdosó Zoltán
egyetemi tanár
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

Témavezető: Dr. habil Ritter Krisztián
egyetemi docens
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK

Dolgozatom elkészítését alapvetően az motiválta, hogy falugazdász gyakornokként, termőföld kereskedő/hasznosítóként, egykori Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal ellenőrként, aktív szaktanácsadóként, valamint egy családi gazdaság vezetőjeként a támogatások nagyfokú egyenlőtlenségét, és irreverzibilis koncentrációját tapasztaltam a környezetemben.

A szélesebb értelmű vidékfejlesztési célkitűzések megvalósítása a források okszerű felhasználásával lehetne elérhető. Véleményem szerint, amennyiben a támogatások nem irányulnak a vidék lakosságmegtartó képességének javítására, ezáltal a vidéki megélhetés biztosítására, az eddig is leszakadó térségek további hátrányos folyamatokban fognak részesülni. Tapasztalataim alapján, az elmaradott térségekben a birtokkoncentráció révén számos esetben óriásgazdaságok, és egy-egy család kezében összpontosuló birtokok jöttek létre, kiszorítva a kisgazdálkodókat. A megélhetés beszűkülésével a településekről a munkaerő elvándorol, megszűnnek a szolgáltatások, és leszakadó térségek tovább degradálódnak. Az Állam, felismerve a problémát, 1200 hektárban, állattartók és vetőmag előállítók esetében 1800 hektárban korlátozta a földhasználat nagyságát (Szabó, 2017). A törvény életbelépését megelőzően újabb gazdasági társaságok alakultak területdarabolás céljából, ami ellen a törvény nem tehetett semmit (ld. erről Szerletics, 2018 vagy Bureau–Mahé, 2015). A jelenlegi programozási periódusra az Európai Unió a közvetlen támogatásokat 100 ezer euróban maximalizálta volna (Heinemann et. al., 2018), ami jelentős előnyt jelenthetett volna a kis-, és közepes gazdaságok számára. Sajnálatos módon nem valósult meg a támogatások efféle korlátozása.

Fentiekből kiindulva, kutatásomban gyakorlati szempontból kívánom bemutatni a KAP 2014-2020, és az azt követő átmeneti évek forrás-lehívásainak lehetőségeit, kiemelt figyelemmel a később értelmezendő, ún. „passzív” gazdálkodás által preferált (kis ráfordítás igényű és nagy támogatási volumenű) hasznosításokra (pl. olajretek, spárgatők, sütőtök, hagyományos gyümölcsös). Vizsgálatomban kizárólag a 2016-2021 évek adatait elemzem, fontos kihangsúlyoznom, hogy a KAP 2023-2027 időszakát, a földalapú támogatásokkal kapcsolatos szabályozás változását, illetve annak hatásait jelen disszertáció keretei között – a szakirodalmi részben tett rövid kitekintés kivételével - nem vizsgálom. A téma aktualitását és jelentőségét az adja, hogy a földalapú támogatások (Agrár-környezetgazdálkodás, Ökológiai gazdálkodás, Zöldítés, Területalapú támogatás, Termeléshez kötött támogatások) jogszabályi keretei lehetőséget adnak az előírások többes értelmezésére, ezáltal a támogatás célkitűzésének megkérdőjelezésére. Bizonyos támogatások termeléstől függetlenül érvényesülnek, amelyek

legtöbb esetben a termelést mellőző, kizárólag a támogatások megszerzését célzó gazdálkodást erősítik, ezáltal forrásokat elvonva a tényleges termelést folytató gazdától. Ez a gazdálkodási irány a térségi gazdaságra közömbös, ám nagy szerepet játszik a kultúrtáj fenntartásában (Maác, 2001), ami szintén a vidékfejlesztési politika kiemelt céljai közt szerepel. Nem utolsósorban az uniós forrásokkal kapcsolatban a hazai vidékfejlesztési stratégia hangsúlyozza, hogy a vidék- és agrárpolitikai beavatkozásoknak, különösen a támogatáspolitikai eszközöknek, a közpénzek felhasználásának közösségi érdeket kell képviselniük, és közösségi előnyöket kell generálniuk. Ebben a folyamatban nem csupán egy-egy vállalkozás versenyképességét kell szem előtt tartani, hanem az adott település és térség versenyképességét is figyelembe kell venni (ld. NVS, 2012).

1.1. Célkitűzések

A kutatás során az a célom, hogy rávilágítsak a támogatási rendszer jelenlegi hiányosságaira, valamint a kis-, és közepes méretű gazdaságokkal szembeni aránytalanságokra. Feladatomban tűztem ki, hogy a tapasztalt gyakorlati problémák okait feltárjam, és felhívjam a figyelmet a mezőgazdasági adatbázisok különbözőségére, valamint a folyamatosan zsugorodó vidékgazdasági lehetőségekre. Az uniós földalapú támogatásokat érintő általános problémák, és a gyakorlati tapasztalataim alapján megfogalmazott - a következőkben ismertetésre kerülő - hipotézisekből kiindulva, az értekezés fő célja, hogy bemutassa a támogatási források területi/gazdaságméreti/igénylők szerinti eloszlásának sajátosságait, feltárva ezek esetleges összefüggését a területi egyenlőtlenségekkel, majd megoldási javaslatokat fogalmazzon meg a méltányosabb forrás allokációval kapcsolatban.

1.2. Hipotézisek

H1: Feltételezésem szerint a földtulajdon és a földhasználat koncentrációja folyamatosan erősödik 100 hektár üzemméret felett úgy, hogy a 0-20, és a 20-100 hektár üzemméretű gazdaságok száma csökken, míg a 100-300 ha, és a 300 ha feletti gazdaságok száma növekszik, egyes településeken domináns gazdaságok létrejöttével. Így összességében az agrárszabályozás jelenlegi formájában inkább a nagygazdaságoknak kedvez, háttérbe szorítva a kisebb üzemméretű gazdaságok érvényesülését, egyes járásokban koncentráltabban.

H2: Szorosan kapcsolódik az előző hipotézishez, de fontosságánál fogva külön kezelem azt a kiinduló álláspontot, hogy a *nem magánszemély* igénylők nagyobb arányban részesednek az uniós földalapú támogatásokból, mint a *helyben lakó magánszemélyek*, elfedve a birtokkoncentrációt és további eloszlási egyenlőtlenséget okozva. Miközben a gazdálkodás jogi formáját az adóoptimalizálás befolyásolhatja, feltételezem, hogy a nem magánszemély

igénylők felülreprezentáltak a 100 hektár feletti gazdaságok körében, és ezáltal nagyobb és többféle támogatási összegben részesülnek a kisebb területen gazdálkodó, helyben lakó magánszemélyekkel szemben.

H3: Feltételezésem szerint kimutatható, hogy a termőföld, mint elsődleges termelési tényező értéke/minősége nincs arányban az elérhető összes támogatás forintösszegével (jó adottságú területek ugyanolyan támogatásban részesülnek, mint a kedvezőtlen adottságúak, a szabályozás nem segíti a hátrányos termelési adottságok kompenzálását egyenlő versenyhelyzet megteremtése érdekében).

H4: Feltevésemm szerint kimutatható, hogy a kedvezőtlen adottságú/gyengébb AK minőségű területeken nagyobb mértékben terjedt el a nem termelő gazdasági forma, mint a termelő, amelynek ismérve a minél nagyobb összegű támogatás igénylése, az ún. *támogatásmaximalizálás*¹. Mindazon túl, bizonyos területméret felett a csökkentett ráfordítás-igényű passzív gazdálkodás elsődleges célja a minél nagyobb arányú forráslehívás egyszerű profitszerzés céljából. Azt is feltételezem, hogy néhány jogcím különösen alkalmas lehet a támogatások kapcsolására, a támogatásmaximalizálásra.

H5: Feltételezésem szerint, járási szinten, a vizsgált támogatások hozzájárulnak a hazai területi különbségek alakításához, illetve ezen támogatások egyenlőtlen eloszlása szignifikáns összefüggésben van a területi különbségeket befolyásoló egyéb tényezőkkel.

¹ A nem munkaintenzív mezőgazdasági tevékenységek esetében gyakori a támogatásmaximalizálás. Ez alatt azt értem, hogy a mezőgazdasági vállalkozások törekvése arra irányul elsődlegesen, hogy a lehető legtöbb földalapú támogatást szerezzék meg. Ebben az esetben a fő hangsúly nem közvetlenül a mezőgazdasági termelésen, hanem inkább a támogatások megszerzésén és optimalizálásán van. Egyes támogatások esetében nincs termelési kötelezettség, a támogatási jogosultság megszerzéséhez többnyire elegendő fémzárolt vetőmagot elvetni és a növény virágzásáig megtartani az állományt. Az így teljesíthető feltételek lehetőséget adnak minimális ráfordítás mellett, maximális támogatás megszerzésére.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A doktori disszertáció négy kutatási szakasz alapján épül egymásra, és eredményez reményeim szerint egy új, unikális szakmai eredményt. Ezek mentén a következő módszertani lépéseket alkalmaztam:

2.1. Megalapozó primer kutatás

Szakmai konzultációk segítségével felépített primer kutatásomban arra a kérdésekre kerestem a választ, hogy a válaszadók milyen földalapú támogatásokat igényeltek, illetve a termelést vagy a támogatást tekintik elsődlegesnek, milyen területmaximumot/támogatásmaximumot határoznának meg a gazdálkodók a támogatások kifizetéséhez egy igénylő esetében, és mekkora üzemméretet kellene jobban támogatni.

Továbbá, hogy kellene-e szabályozni, hogy a településhez tartozó termőföldek ne kerülhessenek egy család/érdekkör döntő tulajdonába, illetve a támogatások maximumát egy személyhez köthető összes (saját és céges) területek összesítésével kellene-e meghatározni. Ezenkívül a kitöltők válaszul fogalmazták meg, hogy véleményük szerint milyen munkaerőpiaci problémák korlátozzák a foglalkoztatást, és van-e alternatív lehetőség a munkaerőhiány enyhítésére (robotizáció, közfoglalkoztatás, hátrányos helyzetű, illetve roma munkaerő bevonása) valamit, hogy mit tartanak a földalapú támogatások legfontosabb céljának, és a Vidékfejlesztési Program mely támogatásain változtatnának.

A primer adatfelvétel standardizált kérdőív segítségével, elektronikus formájú megkérdezéssel történt 2020 tavaszán, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara regisztrált mezőgazdasági szaktanácsadóinak megkeresésével (600 fő). Gyakorló szaktanácsadóként közvetlenül kerestem meg a kollégákat. A célcsoporton belüli véletlenszerű mintavétel mentén Magyarország összes megyéjéből érkeztek válaszok (205 db).

A kérdőívben nyitott és zárt kérdéseket, Likert és arányskálát, továbbá tudás-kérdéseket alkalmaztam. Az eredmények közül kiemelendők a kutatásom szempontjából a támogatások üzemméret szerinti csökkentésére; a kis-, és közepes méretű gazdaságok versenyképességének javítására; az egyenlőbb forráselosztásra vonatkozó javaslatok; valamint a vidéki területek kihívásainak hangsúlyozása válaszadói szemszögből.

2.2. Földalapú támogatások felhasználásának jogcímenkénti vizsgálata

A következő szakaszban a 2014-2020 KAP összes földalapú jogcímeinek Közzétételi listák szerinti elemzésével vizsgáltam a földalapú támogatások a)

területi- és b) igénylők szerinti eloszlását szántóföldi² és ültetvény (Területalapú támogatás; Zöldítés támogatás igénylése; Ipari olajnövény termesztés támogatása; Ipari zöldségnövény támogatás igénylése; Szálas fehérjenövény támogatás igénylése; Szemes fehérjenövény támogatás igénylése; VP-M10.1.1-Agrár-környezetgazdálkodás; VP-M11.1.1-Ökológiai áttérés; VP-M11.2.1-Ökológiai fenntartás; Zöldségnövény termesztés támogatás igénylés; Extenzív gyümölcsstermesztés támogatás igénylés; Intenzív gyümölcsstermesztés támogatás igénylés) jogcímek szerint³.

A jogcímek ismertetésén túl az előírások alternatív értelmezési lehetőségeit is bemutatom ellenőri/szaktanácsadói/gazdálkodói tapasztalatom révén, a támogatásmaximalizálás értelmezése céljából. Az elérhető adatbázisokkal a helyben lakó magánszemélyek és nem magánszemélyek támogatásfelhasználását lehetséges kimutatni, illetve a támogatást igénylők területi elhelyezkedését. Továbbá lehetőség nyílik a nem helyben lakó, illetve helyi székhelyű igénylők forrásfelhasználását kalkulálni.

Üzemméret kategóriák (az EU-s gyakorlat és a szakirodalmi tapasztalatok fényében ezek: 0-20, 20-100, 100-300, 300<hektár) kialakítása mentén a változások bázis viszonzyszám szerinti ábrázolása, valamint a támogatást igénylők - magánszemély és nem magánszemély - forrásfelhasználásának szembeállítása.

A jogcímek támogatás-maximalizálásra való alkalmasságát, és a többi támogatáshoz való kapcsolatát/korrelációját is vizsgáltam. SPSS program használatával meghatározható a Közzétételi listákból az igénylők száma, személye, forrásösszege és területi elhelyezkedése. Térképi ábrázolással segítettem a területi egyenlőtlenségi vizsgálatok eredményeinek értelmezését. A területi és megoszlási viszonzyszámok segítségével földrajzilag jól elhatárolható területek - járásek és települések - adatait vizsgáltam.

Összehasonlító viszonzyszámok időbeli és térbeli összehasonlításával lehetővé vált a földalapú támogatások felhasználásának és koncentrációjának tanulmányozása, mivel az Európai Unió támogatási rendszerében a területi kiegyenlítésnek hangsúlyos szerepe van. A területi egyenlőtlenségi dimenziók (elhelyezkedés, mennyiség, minőség, szerep, szerkezet, kapcsolat, viszony pozitív és negatív folyamatainak összefüggéseivel kerestem az újszerű összefüggéseket.

² A támogatások maximalizálása csak a szántóföldi hasznosításoknál releváns, többi művelési ágat nem vizsgáltam.

³ Cukorrépa és rizstermesztési támogatások elemzésére az alacsony igénylési elemszám miatt nem tértem ki.

2.3. Földalapú támogatások felhasználásának egyenlőtlenségi vizsgálata

A következő lépésként végrehajtott elemzések során, a területi egyenlőtlenségek vizsgálatára *Hoover-indexet*; *Gini-együtthatót*; *Duál-mutatót*; *Herfindahl-Hirschman-indexet*; *Pearson-féle korrelációt*; *Faktoranalízist*; *Klaszterelemzést*; *Diszkriminancia analízist*; *Leíró statisztikát*; *Idősorelemzést*; *Keresztábra elemzést*; *Kétmintás t-próbát* és *Varianciaelemzést* használtam. Összességében, az egyes hipotézisek igazolására felhasznált módszereket az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat: A hipotézisvizsgálatok tervezett szekunder módszertani eszközei

Hipotézis/ vizsgálat	H1	H2	H3	H4	H5
Hoover-index	X	X			
Gini-együttható	X	X			
Duál-mutató	X	X			
Herfindahl-Hirschman-index	X	X			
Egyváltozós statisztikai módszerek	Leíró statisztika	Leíró statisztika	Leíró statisztika	Leíró statisztika	Leíró statisztika
Kétváltozós statisztikai módszerek	Idősorelemzés, Pearson-féle korreláció	Keresztábra elemzés, Pearson-féle korreláció	Kétmintás t-próba, Varianciaelemzés	Kétmintás t-próba, Varianciaelemzés	Kétmintás t-próba, Pearson-féle korreláció
Többváltozós statisztikai módszerek		Klaszterelemzés	Klaszterelemzés	Klaszterelemzés	Faktor-elemzés

Forrás: saját szerkesztés (2024)

2.4. Járási primer kutatás

Térségi szintű primer kutatásom célja, soft elemzéssel és kvalitatív megközelítéssel is igazolni (vagy cáfolni) a vonatkozó hipotéziseimet, és alátámasztani az elvégzett elemzéseket egy konkrét térségben, a Mezőcsáti járásban. A MÁK (Magyar Államkincstár) Közzétételi listák szűrésekor a Mezőcsáti járásban a vidékfejlesztési (VP) források felhasználása terén számottevő eltérések tapasztalhatók a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* között.

A helyi lakosok között 96 magánszemély, míg a helyi székhelyű nem magánszemélyek között 36 támogatást igénylő szerepel. A 2014-2021-es időszakban a helyben lakó magánszemélyek összesen 207 millió forint VP forrást használtak fel, míg a helyi nem magánszemélyek jelentősen több, összesen 1,2 milliárd forint támogatást vettek igénybe. Ezen kívül 6 vállalkozás van, amelyek egy-egy helyi magánszemélyhez köthetők, és ezek a magánszemélyek további támogatásokat is igényelnek. Továbbá, 42 magánszemély esetében lehet valamilyen családi kapcsolatot azonosítani egy másik személlyel, ami tovább erősíti a támogatások koncentrációját a

járásban. A primer kutatás tervezett interjúalanyai, akik leginkább tisztába vannak a helyi viszonyokkal az alábbi személyek voltak:

Jegyzők:

- Gelej, Igrici, Tiszadorogma, Tiszatarján - Burainé Hajdu Éva;
- Mezőcsát, Ároktő, Hejőpapi - Kovács Zsuzsanna (nem tudott érdemben válaszolni);
- Tiszakeszi - Kruj Tímea;

és Polgármesterek:

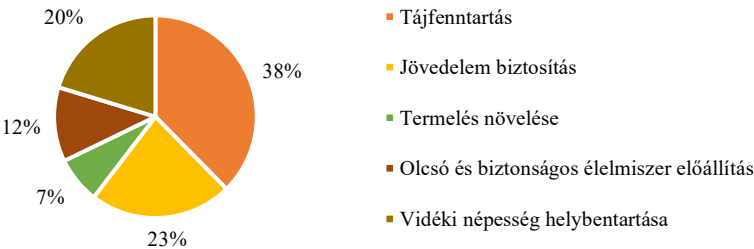
- Ároktő - Szabóné Csizmadia Judit;
- Gelej - Demeterné Nyeste Erzsébet (nem vett részt);
- Hejőpapi - Miskolci Tibor;
- Igrici - Tóth Sándor (kisgazdálkodóként dolgozik másodállásban);
- Mezőcsát - Siposné Horváth Anita (nem tudott érdemben válaszolni);
- Tiszadorogma - Tóth Zoltán;
- Tiszakeszi - Sipos Imre;
- Tiszatarján - Bögre Lajosné (tartós betegsége miatt interjút nem tudtam készíteni).

A területi egyenlőtlenségek, a támogatásmaximalizálás és birtokkoncentráció, valamint a támogatást igénylők közötti kapcsolat vizsgálatához szükséges helyi információk gyűjtése a fentnevezett személyekkel volt lehetséges. Fontos szempont volt a személyes konzultáció során, hogy a válaszadó részére világos visszacsatolást adjak a kutatási cél közhasznú és közérdekű eredményére. Az interjú relevanciáját a személyes tapasztalatom és helyi ismereteim biztosították.

3. EREDMÉNYEK ÉS AZOK MEGBESZÉLÉSE

3.1. A megalapozó primer kutatás eredményei

A földalapú támogatások legfontosabb (1. ábra) célját véleményeztettem a válaszadókkal. A kérdés a vidékfejlesztés céljaival megegyező állításokat tartalmazott. 203 kitöltő közül 38% a tájfenntartást, 23% a jövedelem biztosítást, 20% a vidéki népesség helyben tartását, 12% az olcsó és biztonságos élelmiszer előállítását, míg mindössze 7% a termelés növelését jelölte meg.

1. ábra: Földalapú támogatások legfontosabb céljainak megoszlása a válaszadók véleménye alapján (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

A KAP 2021-2027 esetében a kutatás arra irányult, hogy a gazdálkodók szerint a támogatások maximumát (földhasználat szerint magánszemély 300 ha, társas vállalkozás 1200 ha, vetőmag-előállító és állattartó telep üzemeltetője 1800 ha) egy személyhez köthető összes saját és céges területek egybevetelével kellene meghatározni (2. táblázat).

2. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges támogatási területmaximum és támogatási összegmaximum összefüggés-táblázata (%)

Egyetért-e a közvetlen támogatások 60.000 euró (kb. 20 millió Ft) feletti kifizetés csökkentésével, illetve a 100.000 euró (cca. 33,4 millió Ft) felső határ maximalizálásával?	Ön szerint, a támogatások maximumát (földhasználat szerint magánszemély 300 ha, társas vállalkozás 1200 ha, vetőmag-előállító és állattartó telep üzemeltetője 1800 ha) egy személyhez köthető összes saját és céges területek egybe vételével kellene meghatározni?				
		Igen	Nem	NT/NV	Összesen
	Igen	66,8%	2,5%	2,0%	71,3%
	Nem	11,4%	5,4%	2,5%	19,3%
	NT/NV	5,9%	0,5%	3,0%	9,4%
	Összesen	84,2%	8,4%	7,4%	100,0%

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

A válaszadók 84,4%-a támogatná azon elképzelést, hogy egy-egy személy gazdasági társaságokon és egyéb személyeken keresztül többszörösen ne részesüljön a közös büdzséből. A következőkben arra kerestem a választ, hogy a különböző gazdaságméretű támogatást igénylők miként viszonyulnak a Közvetlen támogatások maximalizálásához. Az eredmények (3. táblázat) szerint az óriás gazdaságok a leginkább elutasítók, illetve a 100-300 hektár közötti gazdálkodók. A 100 hektár alatti válaszadók a források csökkentésével egyetértettek, többségük az „igen” választ jelölte meg.

3. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges gazdaságméret és támogatási összegmaximum összefüggés-táblázata (%)

		Egyetért-e a közvetlen támogatások 60.000 euró (kb. 20 millió Ft) feletti kifizetés csökkentésével, illetve a 100.000 euró (cca. 33,4 millió Ft) felső határ maximalizálásával?			
		Igen	Nem	NT/NV	Összesen
Mekkora gazdasága területe (hektárban)?	kicsi (20 ha alatt)	63,2%	21,1%	15,8%	100,0%
	közepes (20-100 ha)	86,7%	6,7%	6,7%	100,0%
	nagy (100-300 ha)	50,0%	38,5%	11,5%	100,0%
	óriás (300- ha)	13,3%	86,7%	0,0%	100,0%
	Összesen	71,9%	19,6%	8,5%	100,0%

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

A kis gazdaságok (20 hektár alattiak) tulajdonosainak többsége (63,2%) támogatja ezt a lépést, míg az óriás gazdaságok (300 hektár feletti) tulajdonosainak túlnyomó része (86,7%) ellenez.

A közepes (20-100 hektár) és nagy (100-300 hektár) méretű gazdaságok esetében a támogatók aránya 86,7%, illetve 50% volt. Ez jelzi, hogy minél nagyobb a gazdaság, annál kevésbé támogatják a tulajdonosok a támogatások csökkentését. Összességében a válaszadók 71,9%-a támogatja, míg 19,6%-a ellenez a javasolt változtatásokat.

A továbbiakban arra kerestem a választ, hogy milyen területmaximumot határoznának meg a gazdálkodók a támogatások kifizetéséhez saját gazdaságuk esetében (4. táblázat). A válaszadók birtokméret szerinti többsége 300 hektárban maximalizálná a területméretet. Az összesített válaszok esetében 1% 20 hektár alatt, 37,8% 20-100 hektárban, 28,1% 100-300 hektárban és 33,2% 300 hektár felett korlátozná a gazdaságok területmaximumát.

4. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges gazdaságméret és területmaximum összefüggés-táblázata (%)

		Ön milyen területmaximumot határozna meg a támogatások kifizetéséhez egy igénylő esetében (hektárban)?				
		kicsi (20 ha alatt)	közepes (20-100 ha)	nagy (100-300 ha)	óriás (300- ha)	Összesen
Mekkora gazdasága területe (hektárban)?	kicsi (20 ha alatt)	2,8%	30,6%	27,8%	38,9%	100,0%
	közepes (20-100 ha)	0,0%	52,9%	30,3%	16,8%	100,0%
	nagy (100-300 ha)	0,0%	0,0%	34,6%	65,4%	100,0%
	óriás (300- ha)	6,7%	0,0%	0,0%	93,3%	100,0%
	Összesen	1,0%	37,8%	28,1%	33,2%	100,0%

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

Kerestem a választ arra is, hogy a gazdálkodók szeretnék-e, hogy a földalapú támogatások minden évben előre meghatározott időpontban kerüljenek-e kifizetésre. A 203 válaszadó közül 199-en egyetértettek a források kifizetésének tervezhetőségével. A kutatásból megállapítható, hogy jelentős változtatási igény fogalmazódott meg a válaszadó gazdálkodók szerint. Többszörösen visszatérő birtokméret korlátozás egyszer és mindenkorra megoldást jelentene a felvázolt kívánalmakra. A válaszadók 84%-a 100 hektárban korlátozná a gazdaságok birtokméretét és 71% az igényelhető támogatásokat is degresszivitással határozná meg. A VP célprogramok közül a válaszadók a nem közvetlenül termelést szolgáló forrásokat csökkentenék leginkább. A felszabadult forrásokat a megkérdezettek a kis-, és közepes méretű gazdaságok támogatásnövelésére használnák fel. Legnagyobb egyetértés a kitöltők között a támogatások tervezhető kifizetési időpontjainak meghatározásánál jelent meg, amelynél 98% válasz volt „igen”. A vizsgálat eredményei egyértelműen rámutatnak, hogy a KAP 2021-2027 ciklus editálására jelentős a társadalmi elvárás, területmaximalizálás és támogatásmaximalizálás bevezetésével.

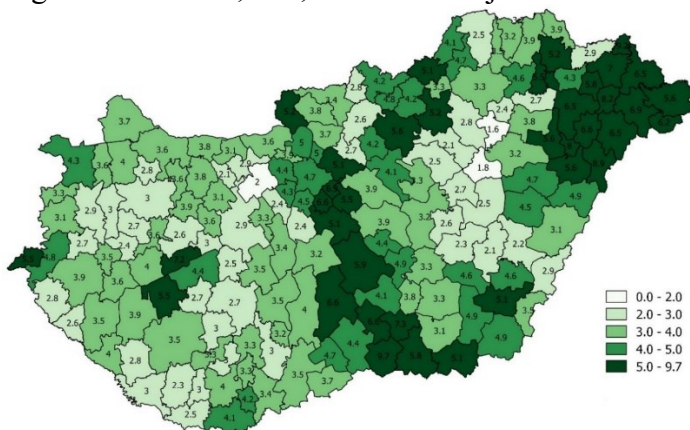
3.2. Földalapú támogatások felhasználásának jogcímenkénti vizsgálata

Vizsgálatom során eddig nem publikált egyedi és újszerű információkat sikerült feltárni a közzétételi listák alapján. A helyi lakosok és igénylő személyek alapján végzett vizsgálat új megközelítést nyújt a földalapú támogatások egyenlőtlensége és fontossága terén. Birtokkategóriák és az igénylők típusai szerint elemeztem a földalapú támogatási jogcímeket hatéves átlagban. Minden jogcím alapján járási szintű kimutatásokat készítettem, melyek a területhasználati adatokat és az átlagos támogatási összegeket tartalmazták. A területi egyenlőtlenségeket egyenlőtlenségi mutatók segítségével azonosítottam. A támogatási kifizetések mintázatát trendelemzés alkalmazásával modelleztem, továbbá keresztábla-elemzést használtam a

magánszemélyek és nem magánszemélyek közötti birtokkategória szerinti eltérések vizsgálatára. A kutatásomban szereplő jogcímek teljeskörű ismertetésére a tézisekre vonatkozó terjedelmi korlátozások miatt nincs lehetőség. A legrelevánsabbnak ítélt két támogatási formát, a *Területalapú támogatást* és az *Agrár-környezetgazdálkodási támogatást* emeltem ki. Ezek a támogatások jellemzik legjobban a kutatási témában szereplő témaköröket.

3.2.1. Területalapú támogatás (Single Area Payment Scheme - SAPS)

A MÁK adatai szerint markáns jelenség a 100 hektár alatti igénylők 10% körüli csökkenése. Az évről évre megállapítható jelenség pozitívan hat a birokkoncentrációra. A legnagyobb csökkenés a 0-20 hektár birtokméretű támogatást igénylők között alakult ki. Ebben a kategóriában 2014 év 141904 igénylése 2020-ra 131122 darabra csökkent. A legnagyobb, 17,6%-os növekedés a 300 hektár feletti birtokkategóriában volt. A helyszíni ellenőri, szaktanácsadói és gazdálkodói tapasztalatom szerint a birtokkoncentrációt tovább fokozza a magánszemélyek és nem magánszemély igénylők közötti átfedések, és az érdekkörök szerinti kapcsolatok. A helyben lakó támogatást igénylők *TERA* jogcímösszege alapján (2. ábra), az aktuális forint-euró árfolyam szerinti és a földhivatali adatokkal kiszámítható a gazdálkodók területi sűrűsége. Az újszerű adat új szemszögből szemlélteti a járások területi egyenlőtlenségét. A *TERA* adatokból meghatározott mutatószám szerint a Mezőcsáti, Tiszafüredi és Bicskei járásban a legalacsonyabb a helyben lakó támogatást igénylők sűrűsége (fő/ha). A mutatószám definiálásával egyben megállapítható a gazdaságok átlagterülete is. A Mezőcsáti járásban 62,5 ha, Tiszafüredi járásban 55,5 ha, a Bicskei járásban 50 ha az átlagbirtokméret. A legkisebb átlagbirtokméret 10,3 ha, a Mórahalmi járásban.

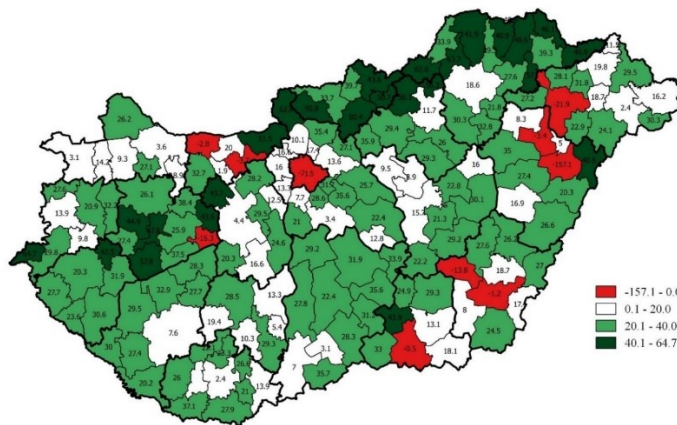

2. ábra: 100 hektár támogatható területre jutó, földalapú támogatást igénylő, helyben lakó magánszemélyek járásonkénti száma (fő/100ha)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A mutatószám kategorizálása - 100 hektár támogatható területre jutó, földalapú támogatást igénylő, helyben lakó magánszemélyek járásonkénti száma megmutatja, hogy mennyire koncentrált a földhasználat a helyben lakó gazdálkodók között - során a kisbirtok kategória - 0-20 ha - képezi az 5 érték feletti adatokat. A vizsgálat szempontjából a három darab 0-2 kategóriába tartozó, és a 44 darab 2-3 értékkategóriába tartozó járás kiemelt jelentőségű. Ezekben a járásokban az átlagosnál kevesebb a helyben lakó gazdálkodó, és ezáltal a források nem helyben realizálódnak.

A nem helyi támogatást igénylők részletes vizsgálata (3. ábra) további újszerű és informatív információkkal szolgál, melyek rávilágítanak a földalapú támogatások eloszlásának nem helyi hasznosulására.

3. ábra: Nem helyi támogatást igénylők földhasználat (támogatható terület %-a)

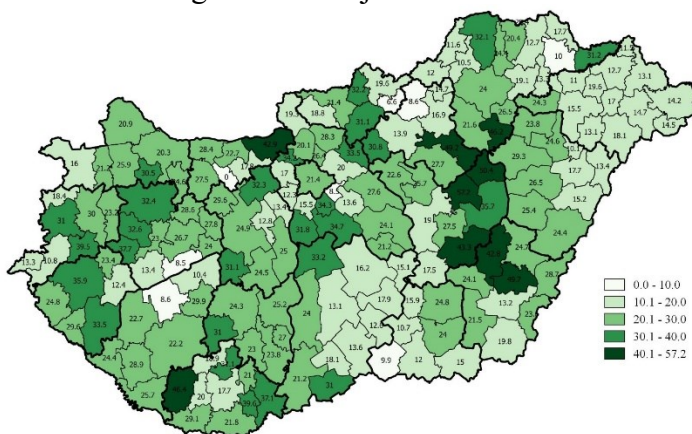
Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az adatok feltárják, hogy a támogatások gyakran nagyobb városokban koncentrálnak, ami számos tényezővel magyarázható, mint például a művelési ingázás, a befektetési célú földhasználat, valamint a mezőgazdasági termeltetéssel/bérműveléssel.

3.2.2. Agrár-környezetgazdálkodás támogatás (AKG)

Az *Agrár-környezetgazdálkodási pályázathoz* kapcsolható támogatások a támogatásmaximalizálás szempontjából kutatási célom fontos eleme, amely legtöbb esetben gyepterület esetén a Natura 2000 támogatással, szántó esetén bármelyik Termeléshez kötött támogatással is szerepelhet. Gyakorlati tapasztalatom szerint a *Szálás fehérjenövény termesztési támogatással* kombinálják az AKG jogcímet. A 2015 és 2016 évi pályázatokat összesítve

vizsgáltam⁴. Az átlagolt adatok alapján *AKG* jogcímen 11225 fő *magánszemély* és 1211 darab *nem magánszemély* igénylő vett részt. A *magánszemélyek* esetében a jogosultsággal rendelkezők 25,1 milliárd forint értékű támogatásban részesülhettek. Ezzel szemben, a *nem magánszemélyekből* álló igénylők, amelyek száma a *magánszemélyek* tizedét tette ki, közel feleakkora, pontosabban 10,7 milliárd forint értékű támogatásra voltak jogosultak. Bár a MÁK ismételten megtagadta a közérdekű adatok részemre történő kiadását, a közzétételi lista alapján elkészített járási szintű térkép (4. ábra) szemléletesen tükrözi a hipotéziseim által megfogalmazott, illetve a gyakorlatban tapasztalt támogatáskoncentrációs problémákat, amely adatszűrése nem végezhető el teljeskörűen az elérhető adatbázisokból.

4. ábra: Agrár-környezetgazdálkodás támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata

Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

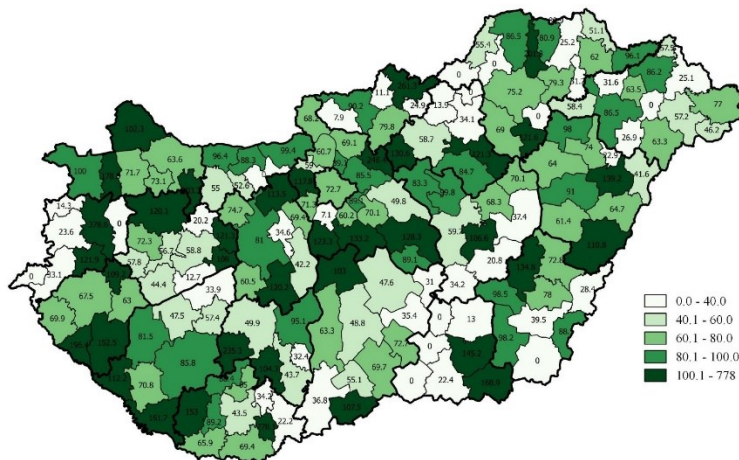
Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az adatok alapján megállapítható, hogy a jogcím támogatásmaximalizálás és támogatáskoncentrációs szempontjából releváns, és több járás esetében van átfedés a 100 hektár területre jutó *helyben lakó magánszemélyek* térképével (2. ábra), amely a nagygazdaságok forráselvonását mutatja.

A nagyobb birtokméret kitűnik a Mezőcsáti, Füzesabonyi, Tiszafüredi, Kunhegyesei, Mezőtúri, Gyomaendrődi, Békési, Esztergomi és Szigetvári járásokban. Ezekben a járásokban a magánszemélyek birtokmérete jelentősebb az átlagnál, és egyenesen arányos a támogatások kapcsolásával is, a támogatásmaximalizálással. Hipotézisemet igazolja a vizsgálat, miszerint a nagyobb gazdaságok nagyobb forrásokat használnak fel a több típusú támogatás lehívása révén.

⁴ A Közzétételi listákban nincs elkülönítve a két jogcím, összesítve szerepelnek a támogatási összegek. A jogcímekre vonatkozó közérdekű adatigénylést a MÁK sorozatosan megtagadta.

Az 5. ábrán feltüntetett adatok azokat az igényléseket reprezentálják, melyeket nem *magánszemélyek* nyújtottak be AKG támogatásra vonatkozóan. Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy nincs egyértelmű összefüggés az elhelyezkedés (területi adottságok) és az igénylések száma között. A *nem magánszemélyek* az AKG támogatásokat különböző minőségű területeken egyaránt igénylik, függetlenül attól, hogy az adott terület jó vagy rossz minőségű.

5. ábra: Agrár-környezetgazdálkodás támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MAK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A hipotézisem további alátámasztást nyert azáltal, hogy a *nem magánszemélyek* esetében a támogatások maximalizálására való törekvés széleskörű, és nem függ a terület minőségétől vagy elhelyezkedésétől. Az igénylők olyan kiegészítő támogatásokat is leívnak, melyek nem csupán a terület minőségétől, de a földrajzi fekvéstől függetlenül is elérhetőek. Ez a következtetés tovább mélyíti a hipotézisem szerinti megállapításokat a *nem magánszemélyek* AKG támogatások iránti igényeinek háttéréről és motivációiról. A *nem magánszemély* támogatást igénylők székhelyének elhelyezkedése a nagyvárosok koncentrációját eredményezi az igénylők szempontjából.

A vizsgált jogcímek esetében megállapítható, hogy a munkaigényes kultúráknál (Zöldség-növény; Intenzív-Extenzív gyümölcsstermesztés) a *magánszemélyek*, ezen belül is a kisgazdaságok dominálnak. A nagy technológiai igényű kultúráknál (Ipari olajnövény; Ipari zöldség-növény; Szemes fehérjenövény) a *nem magánszemélyek* a kiemelten támogatott igénylői kör. A támogatásmaksimalizálás és passzív gazdálkodás szempontjából releváns jogcímek a Szálas fehérjenövény, AKG, ÖKO és

Zöldség-növény termesztés támogatások. Mindegyik jogcím vizsgálatánál kimutatható volt a 100 hektár feletti gazdaságok dominanciája és az arányaiban nagyobb összegű forrásfelhasználás. Egyedül az *Intenzív gyümölcs-termesztés* támogatás jogcíménél nem volt 300 ha feletti *nem magánszemély* igénylő. Területi egyenlőtlenségi mutatók alapján általánosságban elmondható, hogy a 100 ha feletti gazdaságok esetében mutattam ki jelentősebb egyenlőtlenséget, amely a forrásfelhasználás koncentrációját jelzi.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

A területi egyenlőtlenségek kiszámítására (5. táblázat) a Duál-mutatót a Súlyozatlan Gini-együtthatót, a Hoover és Herfindahl-Hirschman indexet választottam. Mindegyik mutató alkalmas az egyenlőtlenségek elemzésére forintösszegek és igénylők száma szerint is.

5. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (AKG)

Agrár-környezetgazdálkodás támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl- Hirschman- index*	Súlyozatlan Gini- együttható (%)	Duál- mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	3,94	305,68	63	7,97
		Σ Ft		294,00	63	7,79
	20-100 ha	Σ fő	4,27	149,29	53	5,33
		Σ Ft		141,74	53	5,38
	100-300 ha	Σ fő	3,22	170,08	61	7,61
		Σ Ft		173,65	62	7,81
	300< ha	Σ fő	6,81	651,58	90	-
		Σ Ft		709,70	91	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	17,18	247,36	59	6,67
		Σ Ft		163,79	55	5,81
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	8,35	139,17	56	5,93
		Σ Ft		140,34	57	6,11
	20-100 ha	Σ fő	5,62	122,01	52	4,94
		Σ Ft		123,23	53	5,07
	100-300 ha	Σ fő	4,78	137,87	58	6,35
		Σ Ft		135,61	58	6,47
	300< ha	Σ fő	14,62	184,24	69	17,64
		Σ Ft		228,66	74	16,40
	Összes üzemkategória	Σ fő	19,46	114,95	49	4,68
		Σ Ft		117,48	53	5,42

Megjegyzés:

*Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A négy üzemkategóriát együtt és külön is vizsgáltam, hogy szemléletesebben mutakozzon meg a támogatási rendszer forrásainak eloszlása. A vizsgálat

adatait a járási támogatást igénylők száma, és az általuk felhasznált forrás összege szolgáltatta. A kutatás további részében is ezeket a területi egyenlőtlenségi mutatókat használok minden jogcím esetében.

Magánszemélyek és nem magánszemélyek esetében a Hoover index alapján meghatároztam, hogy az AKG támogatás hány százalékát kellene átcsoportosítani a területegységek között, hogy a területi megoszlása egyenletes legyen. A *nem magánszemélyek* minden üzemkategóriában nagyobb területi egyenlőtlenséget eredményeztek a *magánszemélyek*hez képest. Az üzemméretek együttes vizsgálata esetén 17,18%-ot kellene átcsoportosítani a területi egységek között *magánszemélyek* esetében. *Nem magánszemélyek* közötti a támogatások 19,46%-át kellene átcsoportosítani a területi egységek között. Mindkét igénylő típus között a 300 hektár feletti igénylések eredményezik a legnagyobb egyenlőtlenséget.

A Herfindahl–Hirschman -index (HHI) vizsgálat keretében a gazdasági koncentrációt kvantifikáltam. Egy specifikus minimalizált érték, 56,82, lett meghatározva, ami azt mutatja, hogy a járások közötti egyenlő forráselosztás esetén a HHI értéke 56,82-re csökkenne. Az analízis során az is nyilvánvalóvá vált, hogy a birtokméret növekedésével párhuzamosan az egyenlőtlenség is szignifikánsan növekszik. A legmagasabb HHI érték a 300 hektárnál nagyobb üzemméretek esetén található, különösen a *magánszemélyek* kategóriájában, amely a legnagyobb területi egyenlőtlenséget mutatja. Az üzemméretkategóriák összesítésével végzett vizsgálat során a koncentráció kevésbé volt szembeötlő, azonban ebben a kontextusban a *magánszemélyek* esetében még mindig magasabb szintű egyenlőtlenség volt megállapítható. A HHI, mint koncentrációra és diverzitásra utaló indikátor, kulcsfontosságú jelentőséggel bír a pénzügyi források járások közötti elosztásának⁵ megértésében és értelmezésében, valamint potenciálisan segíthet azonosítani azokat a területeket, ahol a politikai intervenció és a támogatáspolitikai szabályozások további finomítása szükséges lehet a jövőbeli egyenlőtlenségek mérséklése érdekében.

A Súlyozatlan Gini-együttható használatával kalkuláltam a tökéletes egyenlőséget (0%) és a maximális koncentrációt (100%). Az igénylők átlagos számát és a nekik fizetett támogatások összegét szeparáltan elemezve azonosítottam a *magánszemélyek* és *nem magánszemélyek* Súlyozatlan Gini-együtthatóját. Az eredmények általában az 50%-ot közelítik - jelentős a területi egyenlőtlenség - minden igénylő típus és birtokméret esetében. Kiemelkedően magas, mintegy 90% körüli értékkel jellemezhető a 300 hektár

⁵ A támogatási rendszer országosan egységes és független a területi adottságoktól, a kedvezőtlen adottságú területek ugyanolyan mértékben részesülnek a támogatásban, mint a jó adottságú területek.

feletti birtokmérettel rendelkező *magánszemélyek*. Az ilyen magas Gini-együttható, különösen a 300 hektár feletti birtokok esetében, jelentős koncentrációt és egyenlőtlenséget mutat a támogatási összegek elosztásában.

A Duál-mutató alkalmazásával egy mélyreható elemzést végeztem, amelynek során meghatároztam, hogy az átlag feletti értékek átlaga hányszorosa az átlag alatti értékekének. Az elemzés fókuszában azok az adatok álltak, amelyek lehetővé tették a támogatások és az igénylők száma közötti reláció számszerűsítését és összehasonlítását. Az adatok túlnyomó részben hasonló mintázatot mutattak, azonban egy kivételt képezett: a *nem magánszemélyek* 300 hektár feletti birtokkategóriája. Ebben a kategóriában a Duál-mutató 17,64-re emelkedett az igénylők, illetve 16,4-re a támogatási összegek szempontjából.

Ezen értékek rávilágítanak arra, hogy ebben a konkrét birtokkategóriában milyen mértékű volt az egyenlőtlenség az átlag feletti és alatti értékek között. Fontos megemlíteni, hogy a jogcím széles körű igénylése megfigyelhető volt, ami a támogatásmaximalizálás stratégiájának tudható be. Ez a stratégia a legnagyobb lehetséges támogatási összegek elérésére törekszik, optimalizálva a rendelkezésre álló forrásokat a támogatások maximális kihasználása érdekében.

Az adatok részletes elemzése azt mutatja, hogy az üzemméret jelentős különbségeket eredményez a támogatások igénylésében a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* között. Az adatok alapján látható, hogy a kisebb gazdaságok, amelyeket főként *magánszemélyek* működtetnek, túlsúlyban vannak a támogatások igénylésében. Ez azt jelenti, hogy a kisebb méretű gazdaságokban dolgozó *magánszemélyek* nagyobb arányban igénylik és kapják meg a támogatásokat. Ellenben a nagyobb területen gazdálkodó gazdaságok, amelyeket többnyire *nem magánszemélyek* vagy nagyobb vállalatok működtetnek, dominálnak a *nem magánszemélyek* között a támogatások igénylésében. Ezek a különbségek a gazdasági és jogi környezet, valamint a támogatási programok sajátosságai és feltételei miatt alakulnak ki.

A kisebb gazdaságok, amelyeket *magánszemélyek* működtetnek, gyakran több támogatásra szorulanak a fenntartható működéshez, míg a nagyobb gazdaságok, amelyeket *nem magánszemélyek* irányítanak, lehetőségeik alapján nagyobb mértékű támogatásokat igényelhetnek. Ezek az adatok kiemelik az üzemméret szerepét a támogatások igénylésében és megoszlásában, és felhívják a figyelmet a különböző gazdasági szereplők támogatáshoz való hozzáféréseinek egyenlőtlenségére.

3.3. A támogatásmaximalizálás és a passzív gazdálkodás feltárása

A gyenge adottságú és rossz minőségű talajok bevételeit korrigálhatjuk a támogatások halmozásával támogatásmaximalizálás céljából. Az *Ökológiai gazdálkodás* és az *Agrár-környezetgazdálkodás* öt éves időszakának kihasználásával, illetve a Termeléshez kötött támogatások lehívásával jelentősen megnőhet a gazdálkodók bevétele. A Hagyományos gyümölcsös adja a legnagyobb potenciált (2021-re számolva) a passzív gazdálkodás számára, *ÖKO* esetében 457 ezer Ft/ha. Támogatási jogcímek közül - *Területalapú támogatás* és *Zöldítés* nélkül - a Hagyományos gyümölcsös *Ökológiai gazdálkodással* 323 ezer Ft/ha, *ÖKO Zöldségnövény támogatás* 298 ezer Ft/ha jövedelmet biztosít hektáronként mindennemű piaci és termelési kockázatvállalás nélkül. A Termeléshez kötött *Zöldségnövény támogatás* 68 ezer Ft/ha jövedelme is figyelemreméltó kb. 50%-os bevételt jelent a zab árbevételehez képest. A fentiekén túl megemlítendő, a támogatásmaximalizálással együtt járó passzív gazdálkodás pozitív és negatív hatásai is. Hozadéka a kis környezetterhelés, a kultúrállapot fenntartása, az alacsony ráfordítás igény, az időjárási anomáliáktól független gazdálkodás, konvergencia régiókban a kínálati kitettség, tervezhetőség és a létbiztonság. Az előzőekhez képest hátrányként kezelendő hatásai - a piaci hatások módosulásaként - a kereslet-kínálat csökkenése, a foglalkoztatottság csökkenése és a forráselvonás az aktív termelőktől.

3.3.1. A különböző jogcímek kapcsolása

Egyenesen arányos a birtokméret növekedésével a támogatási jogcímek igénylése (6. táblázat). A 300 hektárnál nagyobb gazdaságokban 4,58 és 4,37 értékek mutatják meg a támogatások koncentrállásának mértékét, miszerint a nagyobb gazdaságoknál koncentrállódnak a támogatások.

6. táblázat: Földalapú támogatások kapcsolása birtokkategóriánként és igénylők típusaként (db, fő)

	Magánszemélyek által igényelt jogcímek száma	Nem magánszemélyek által igényelt jogcímek száma	Igényelt jogcímek száma összesen	Magánszemély igénylők száma	Nem magánszemély igénylők száma	Igénylők száma összesen
20 ha alatt	2,47	2,61	2,47	118491	3005	121496
21-100 ha	3,3	3,21	3,3	24926	2288	27214
101-300 ha	4,1	3,76	4,02	5483	1554	7037
300 ha felett	4,58	4,37	4,43	676	1762	2438

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés, 2024

Az igénylők számánál a 300 hektár birtokméret feletti *magánszemélyek* 0,45%-ban, a *nem magánszemélyek* 20,45%-ban vannak jelen. Mindkét típusnál kiugró érték a 100 hektár feletti kategória, ahol szignifikánsan nagyobb a támogatások kapcsolása, maximalizálása. A támogatásmaximalizálás leggyakoribb eseteinek vizsgálata során, az *Agrár-*

környezetgazdálkodás és Ökológiai gazdálkodás jogcímek más földalapú – a Területalapú támogatás és Zöldítés nélkül – jogcímekkel együttes igénylésére irányul. Az átlagolt 2016-2021 évek adatait vetettem össze más jogcímekkel a kutatásom során használt birtokkategóriákban, és az igénylők típusai szerinti csoportosításban (7. táblázat).

7. táblázat: Földalapú támogatások AKG jogcímmel történő együtt igénylése, birtokkategóriánként és igénylők típusa szerint Magyarországon (2016-2021)

AKG	MAGÁNSZEMÉLY				NEM MAGÁNSZEMÉLY				Σ
	0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
Extenzív gyümölcs támogatása	2485	937	211	22	85	110	55	45	3950
Gyümölcsültetvény (2017-ig)	2177	910	210	18	95	120	56	49	3635
Intenzív gyümölcs támogatása	999	427	82	8	63	71	36	36	1722
Ipari zöldségnövény támogatása	13	48	32	6	0	3	4	16	122
Ipari olajnövény támogatása	110	254	184	38	4	17	46	83	736
Szálas fehérjenövény támogatása	1180	2700	1468	197	15	163	253	303	6279
Szemes fehérjenövény támogatása	123	597	423	52	4	42	99	139	1479
Natura 2000	509	1246	873	139	5	56	98	166	3092
THÉT	460	770	389	61	3	27	44	87	1841
Zöldségnövény támogatása	352	358	187	23	15	26	38	66	1065

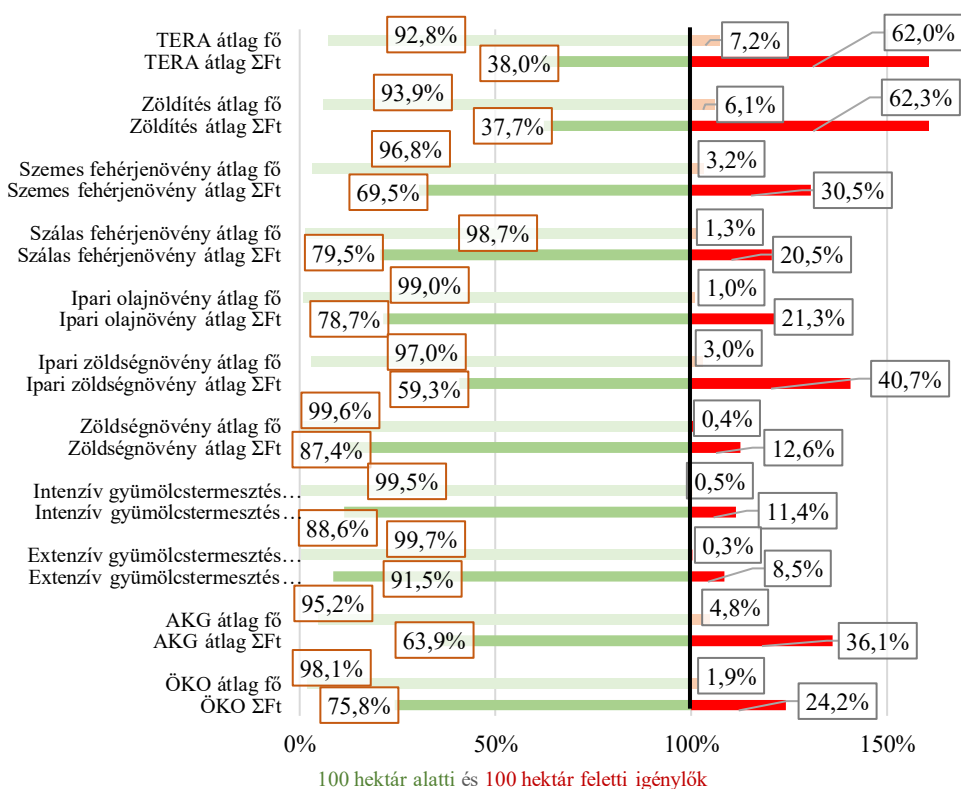
Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés, 2024

Az újszerű adatok az ipari/nagyüzemi gazdálkodásra is rávilágítottak, vagyis arra, hogy miképp kapcsolódnak az egyes jogcímek. MVH ellenőri és szaktanácsadói tapasztalatomat alátámasztja azon megállapítás, hogy a kis munkaigényű jogcímek közkedveltek a nagyobb birtokméretben gazdálkodók számára, amely által nagyobb támogatásra tesznek szert. A Natura 2000 jogcímnél a *nem magánszemély* igénylők száma növekedett a birtokméret növekedésével együtt, az *AKG* és *ÖKO* esetében is. A birtokméretkoncentráció szorosan összefügg ezzel a vizsgálati eredménnyel. A gyepegzálkodáshoz hasonló *Szálas fehérjenövény termesztése támogatás* hatványozottan jelenik meg a kutatásban. A *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* között is ez a leggyakoribb jogcímkapcsolás. Alacsony ráfordítás és munkaigénye miatt a birtokkoncentráció és támogatásmaksimalizálás kiemelkedő példája a fenti eset. *Magánszemélyeknél* a 21-100 hektár birtokkategóriában van a legtöbb igénylő, *AKG* jogcímmel 2700 db, *ÖKO* jogcímmel 749 db közös igénylés volt. Nagy jelentőségű a forrásfelhasználás szempontjából a 100 hektár feletti igénylések nagy száma, amelyek többszörösen meghaladják a száz hektár alatti igényléseket. A jogcímek szabályozása nem korlátozza ezen megállapítást, hátrányos helyzetbe hozva a kis-, és közepes birtokkategóriákat. *AKG-s magánszemélyeknél* a 300 hektár feletti *Szálas*

fehérjenövény támogatás igénylői a 0-20 hektáros gazdák egyhatodát teszik ki. ÖKO jogcímnél a fenti arány 1/3-ra csökken, amely szintén a támogatásmaximalizálást jellemzi. *Nem magánszemélyeknél* egyenesen arányos az igénylők száma a birtokméret növekedésével. Ez esetben is megállapítható a támogatásmaximalizálás.

3.3.2. Forráseloszlás és felhasználás 100 hektáros birtokméret határérték alatt és felett

Az adatskálán a teljes kifizetési összeg mellett az igénylők számát is összevetettem a 100 hektár alatti és 100 hektár feletti igénylésekkel (6. ábra).

6. ábra: 100 hektár alatti és feletti birtokkategóriák földalapú támogatás igénylési adatai az összes igényléshez képest, igénylők száma és támogatási összeg szerint

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés, 2024

Ezen vizualizáció segítségével láthatóvá vált, hogy az igénylők közül hány százalék mennyi forrást használ fel. Az adatok alapján kirajzolódott, hogy a 100 hektár feletti területet használó, csak néhány százalékot kitevő nagygazdaságok milyen nagy mértékben részesülnek a forrásokból, amit korábbi hipotéziseim is jeleztek. Százalékosan megjelenítve az értékeket más

megvilágításban elemezhetjük. *Területalapú támogatás* esetében 7,2% 100 hektár feletti igénylő részesül a támogatás 62%-ából. A támogatásmaximalizálásra alkalmas jogcímeknél nagyobb arányok figyelhetők meg. *Zöldségnövény támogatásnál* 0,4% a 100 hektár feletti igénylő, akik a támogatási összeg 12,6%-át használják fel. A legjellemzőbb támogatásmaximalizálási jogcímnél, a *Szálas fehérjenövény támogatásnál* 1,3% 100 hektár feletti igénylő a jogcím támogatási összegének a 20,5%-át használta fel. A birtokkategória 100 hektáros kettéválasztásával szembetűnő a nagy és óriás gazdaságok támogatásának mértéke.

Az elemzések során az *ÖKO* jogcímet igénybe vevők közül mindössze 1,9% gazdálkodott 100 hektár feletti területen. Ugyanakkor ez a szűk réteg önmagában a jogcím teljes pénzügyi keretének 24,2%-át vette igénybe. Ezen adatok már önmagukban is rámutatnak a nagyobb gazdaságok dominanciájára az adott jogcím keretén belül. Hasonló a helyzet az *AKG* igénylők esetében is, ahol a 100 hektár feletti gazdaságok aránya 4,8%, ám ők a rendelkezésre álló támogatás 36,1%-át kapják. Az adatok igazolják azt a hipotézisemet, hogy a nagygazdaságok jelentős mértékben, hatványozottan részesednek a támogatási összegekből.

3.3.3. Klaszteranalízis

A 8. táblázatban foglaltam össze a vizsgálat adatait, hogy miképpen alakultak az egyes csoportok az egyes csoportalkotók szerint. Az átlagos földalapú támogatás összege 13,4 milliárd forint, amelyhez képest 123 az átlag alatti és 52 az átlag feletti járás. Az átlag feletti járások három klasztert alakítanak összesen 66,3 milliárd forint földalapú támogatás felhasználásával, ellenben az átlag alatti 5 járás 54,7 milliárd forint földalapú támogatás felhasználásával.

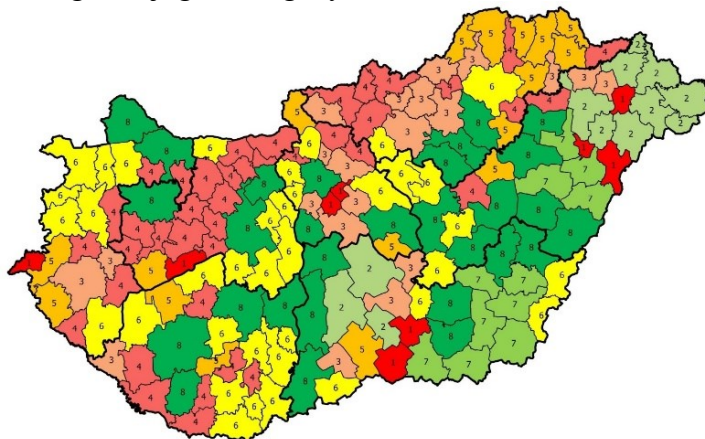
8. táblázat: Földalapú támogatások és az igénylők aranykoronarendszer szerinti klaszteranalízise

Klaszterek száma	Jogcímek átlaga	Aranykorona	100 hektárra jutó helyben lakó magánszemély	Helyben lakó magánszemély és helyi nem magánszemély száma összesen	Földalapú támogatás összege	Klasztertagok száma
1	2,6	12,9	8,8	7,5	4 427 852 079	9
2	3,1	12,1	7,4	6,4	18 240 492 020	12
3	2,5	14,7	4,9	3,9	7 624 412 510	21
4	2,6	16,1	3,3	2,1	7 044 676 488	39
5	3,0	13,5	4,3	3,0	9 237 580 205	17
6	2,5	23,7	4,0	2,5	13 113 014 982	37
7	2,6	29,1	5,7	4,0	22 782 977 278	11
8	2,8	21,4	3,4	2,3	25 325 972 193	29

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A klaszterek elhelyezkedését az 7. ábrán vizualizáltam. A vizsgálatok során feltártam, hogy a kiváló minőségű földterületek többnyire magasabb

támogatásokban részesülnek, mint a gyengébb minőségűek. Ez abból adódik, hogy a jobb minőségű területek esetében a kevesebb számú gazdálkodó több különböző támogatási jogcímet igényel.

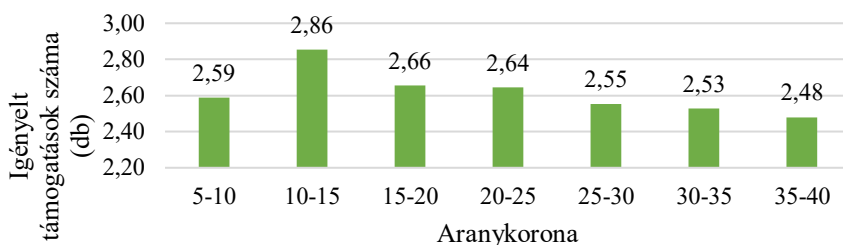
7. ábra: Klasztertagok járásokkénti elhelyezkedése

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

Ezzel szemben a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodó nagyobb számú igénylő ugyanolyan feltételekkel férhet hozzá a támogatásokhoz, de ez hátrányt jelent számukra azért, hogy a támogatási keretek korlátozottak. Ez a helyzet arra utal, hogy a jelenlegi támogatási rendszer nem tesz különbséget a területi adottságok között, a H3 hipotézissel szinkronban.

3.3.4. A földminőség és a támogatás igénylés kapcsolata

A vizsgálat alapján megállapítható (8. ábra), hogy nagy különbségek nincsenek a jogcímek igénylési gyakorlatában. Ez azt jelenti, hogy hasonló támogatottság mellett gazdálkodik egy jó termőterületen gazdálkodó *magánszemély* és *nem magánszemély* támogatást igénylő, mint a kedvezőtlen adottságú területeken.

8. ábra: Az igényelt támogatások száma és az aranykorona rendszer összefüggései

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

3.4. A területi különbségek és a vizsgált támogatások összefüggésének vizsgálata

Bár nem ez jelenti a kutatásaim prioritását, de kiegészítő jelleggel a disszertáció ezen részében, a magyarországi járások (a torzítás elkerülése érdekében kivétel Budapest) összehasonlítása volt a fő cél.

Annak vizsgálata, hogy vajon miben, milyen mértékben különböznek a járások a többitől, illetve, hogy ezekben a különbségekben a mezőgazdaság, illetve a támogatások hatása megjelenik-e?

Faktorelemzéssel a komplex területi fejlettség, a társadalmi-, gazdasági-, infrastrukturális-helyzet, mezőgazdasági adottságok és különbségek feltárása, és az egyes területi elemek kölcsönhatásának vizsgálata lehetséges.

A faktoranalízisbe a területi különbségekkel foglalkozó szakirodalom alapján általánosan használt, TEIR adatbázisból eredetileg 57 település-szintű változót vontam be, valamint az aranykoronaértéket és az általam korábban meghatározott változókat.

Az általam vizsgált időszak legfrissebb (2021) adatait alkalmaztam a vizsgálathoz, és amennyiben nem állt rendelkezésre a 2021. évi adat, a 2020-as, vagy annak hiányában a 2022-es adatokat használtam fel. Ezzel a módszerrel arra törekedtem, hogy kapcsolatot keressek az általam tapasztalt negatív vidéki folyamatok, a helyi birtokkoncentráció és a támogatásmaximalizálás értelmezésére annak érdekében, hogy átfogóbb és részletesebb képet kapjak a járások közötti különbségekről, és hogy megértem az egyes területi elemek közötti kölcsönhatásokat.

A standardizált inputváltozók elemzése során hét faktor kialakítása bizonyult ideálisnak, amelyek összességében a teljes adattömeg 66,24%-át magyarázzák meg.

A járások közti különbségek, a bennük lezajló folyamatok magyarázására, az általam leválogatott járások elkülönülésének vizsgálatára, a rotált faktormátrix által strukturált faktorok tűntek alkalmasnak (9. táblázat).

A faktoroknak - a bennük foglalt adattartalomtól kiindulva - a *Társadalmi-gazdasági kihívások; Gazdasági aktivitás; Fiatalodó társadalom; Vidékfejlesztési orientáció; Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál; Idegenforgalom és fejlettség; Idősödő aktív közösségek*” elnevezést adtam. A faktornevek tükrözik a faktorok mögött rejlő adatstruktúrát, és segítenek átfogó képet kapni a területi különbségekről.

9. táblázat: A rotált faktormátrix, és a faktorok tartalma (faktorsúlyok)

Változók	Faktorok						
	1	2	3	4	5	6	7
2021 Nyilvántartott pályakezdő álláskereső, 100 15-29 évesre (fő)	0,857						
2021 Nyilvántartott álláskereső, 100 15-64 évesre (fő)	0,855	-0,337					
2021 Rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek havi átlagos létszáma, 100 0-18 évesre (fő)	0,806	-0,453					
2021 25 év alatti nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,787						
2021 Pályakezdő nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,768						
2020 Közfoglalkoztatásban részt vevő (havi adatok éves átlaga) 1000 lakosra (fő)	0,751	-0,363	0,311				
2021 Hátrányos helyzetű óvodás gyermekek aránya (százalék)	0,722	-0,478					
2021 Belföldi vándorlási egyenleg, ezer lakosra (ezerlék)	-0,654					0,355	
2021 Hátrányos helyzetű általános iskolai tanulók aránya a nappali oktatásban (százalék)	0,652	-0,533					
2021 Legfeljebb 8 általános iskolát végzett nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,623	-0,55					
2021 SZJA adófizető, 100 lakosra (fő)	-0,616						
2021 180 napnál hosszabb ideje nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,565						
2021 SZJA adófizetők évi 5 millió Ft feletti jövedelmi sávban, egy SZJA adófizetőre évi 1 millió Ft alatti jövedelmi sávban 1000 lakosra (fő)	-0,557				-0,499		
2021 SZJA adófizető; Egyéni vállalkozó, 1000 lakosra (fő)	-0,517		-0,376			0,316	
2022 Budapest elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,504	-0,363		0,3			
2021 Szociális étkeztetésben részesülő, 1000 lakosra (fő)	0,469	-0,333					
2022 Legközelebbi gyorsforgalmi út csomópont elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,406						
2021 Regisztrált bűncselekmény, 1000 lakosra (db)	0,404						
Jöccimék átlaga	0,358			0,328			0,351
2021 Regisztrált vállalkozások a szolgáltatásokban (db)		0,824					
2021 Magas presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak aránya (százalék)		0,822				0,32	
2021 Mezőgazdasági regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	0,308	-0,781		0,372			
2021 Általános iskolák átlagos tanulólétszáma (fő)		0,722					
2021 Népsűrűség (fő/km2)		0,719	0,303				
2020 Működő vállalkozás, 1000 lakosra (db)	-0,474	0,69				0,346	
2020 Működő mezőgazdasági vállalkozás, 1000 lakosra (db)		-0,679		0,475			
2021 Egy lakosra jutó SZJA adóalapot képező belföldi jövedelem (Ft)	-0,619	0,649					
2021 Egyéni telefon fővonal, 1000 lakosra (db)		0,638	-0,307				
2021 Közsztornahálózatba bekapcsolt lakások aránya (százalék)	-0,326	0,61					
2021 SZJA adófizető; Mezőgazdasági kistermelő, 1000 lakosra (fő)		-0,608			0,594		
2021 Helyi önkormányzat iparüzési adó bevétele, egy lakosra (1000 Ft)		0,603					
2021 Magyarországon első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsi, 1000 lakosra (db)	-0,415	0,584					
2021 Regisztrált egyéni vállalkozók, 1000 lakosra (fő)	-0,563	0,578				0,359	
2020 Kifizetett VP 2014-2022 támogatás; 1000 lakosra (Ft)		-0,46		0,396			0,392
2022 Saját vármegysékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)		-0,46					
2021 65 év feletti népesség, 100 fő 0-14 éves korú népesség (fő)			-0,924				
2021 Állandó népességből a 0-14 évesek aránya (százalék)			0,899				
2021 Állandó népességből a 65-x évesek aránya (százalék)			-0,897				
2021 Lakónépesség, 100 lakásra (fő)			0,837				
2021 Természetes szaporodás, fogyás (ezerlék)		0,31	0,819				
2021 Háztartási villamosenergia fogyasztó, 100 lakosra (fő)			-0,623			0,564	
2021 Egy házi- és házi gyermekorvosra jutó lakos (fő)			0,614				
2021 Civil szervezet, 1000 lakosra (db)			-0,597				0,551
2021 3-5 évesek, egy óvodai férőhelyre (fő)			0,512				-0,399
Helybenlakó magánszemélyek és nem magánszemélyek száma 100 hektárra				0,839			
2021 Regisztrált vállalkozás, 1000 lakosra (db)				0,768			
2021 Ipar-, építőiparban regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	-0,391	0,321		-0,566	-0,364		
2021 Idősek nappali ellátásában részesülők, 100 férőhelyre (fő)				0,373		-0,353	
2021 Közütemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (százalék)	-0,322			-0,359			
Földalapú támogatás összesített összege					0,905		
Összes támogatható terület					0,878		
Aranykorona érték					0,614		
2022 Saját járásszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)					0,398		
2021 Helyi önkormányzatok idegenforgalmi adó bevétele, egy lakosra (1000 Ft)			-0,326			0,653	
2021 Az év folyamán épített lakás, 1000 lakásra (db)	-0,367	0,459				0,53	
2021 Lakosságtól szelektíven elszállított települési hulladék aránya (százalék)						0,493	
2021 Háztartási gázfogyasztó, 100 lakosra (fő)					0,427	0,476	-0,447
2021 Internet-előfizetés xDSL hálózaton, 1000 lakosra (db)		-0,3				0,359	
2021 Alkotó művelődési közösségek tagjai, 1000 lakosra (fő)							0,515
2021 Óvodába beírt gyermek, egy működő férőhelyre (fő)			0,449				-0,489
2021 Bölcsődébe beírt gyermek (2017-től érvényes módszertan), egy működő férőhelyre (fő)							-0,328

Forrás: TEIR adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A faktoranalízis során felhasznált mutatókkal elvégzett összefüggés vizsgálatom igazolta H5 hipotézisem azon felét, miszerint a támogatások eloszlása hozzájárul a területi különbségek alakulásához. Az összefüggést a 4. és az 5. faktor, illetve az azokban összefogott mutatók alapján lehet kimutatni.

A hipotézis második felének igazolásához (miszerint a támogatások eloszlása, tehát az azzal kapcsolatos mutatók szignifikánsan hatnak a többi tényező alakulására) a támogatások területi alakulását jellemző mutatók, valamint az egyes, a faktorelemzésbe vont gazdasági-, társadalmi mutatók, illetve a kapott faktorok segítségével elvégzett összefüggés vizsgálatot végeztem. Az összefüggéseket elsőként a faktorelemzés során felhasznált alapmutatók, valamint az általam, a földalapú támogatások területi eloszlásához kialakított mutatók mentén próbáltam feltárni. Itt azokat az összefüggéseket emelem ki, amelyek az egyes faktoroknál kimutatott összefüggéseken túlmutatnak.

Nem meglepő módon, a földalapú támogatásokat jellemző mutatók egymás közt jellemzően erősen korrellálnak. Az „*Összes támogatható terület*” és a „*Földalapú támogatás összesített összege*” között például nagyon erős, 0,94-es pozitív korreláció van, ami arra utal, hogy a nagyobb terület nagyobb támogatási összegekkel jár együtt. A „*2021 SZJA adófizető; Mezőgazdasági kistermelő, 1000 lakosra (fő)*” szintén erős, 0,537-es pozitív korrelációban áll az „*Összes támogatható terület*”-tel, ami azt jelzi, hogy több mezőgazdasági kistermelő található azokon a területeken, ahol nagyobb a földalapú támogatások összege. Negatív korreláció a „*2021 SZJA adófizetők évi 5 millió Ft feletti jövedelmi sávban, egy SZJA adófizetőre évi 1 millió Ft alatti jövedelmi sávban 1000 lakosra (fő)*” és az „*Összes támogatható terület*” között van, értéke -0,57, ami azt jelzi, hogy ahol több a támogatható terület, ott kevesebb a magas jövedelmű adófizető.

Az első faktor esetében bizonyítottam, hogy az általam vizsgált földalapú támogatásokkal kapcsolatos, igényelt jogcím-átlag, és a társadalmi-, gazdasági leszakadást indikáló mutatók közt kimutatható pozitív irányú korreláció van, tehát a támogatások kapcsolása és a területi leszakadás/lemaradás közti összefüggés ezen mutató esetén igazolható. Összességében viszont megállapítható, hogy a földalapú támogatásokat jellemző mutatók, valamint a többi, gazdasági-, társadalmi mutató közötti korreláció alapvetően gyenge. Amit még ki lehet emelni, az a földminőség és a fejlettség közti gyenge kapcsolat. A magas AK értékek ugyanis jellemzően együtt járnak a magasabb arányú gáz- és ivóvíz ellátással, és az alacsonyabb számú álláskeresővel, rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülővel, közfoglalkoztatottal.

Kifejezetten a kapott faktorok, és a földalapú támogatások igénylésével, földminőséggel kapcsolatos változók korrelációvizsgálatánál (10. táblázat) is - természetesen - elsőként visszaköszönnek az egyes faktorok, és a bennük foglalt mutatók közötti, már a faktorok bemutatásánál is ismertetett összefüggések.

10. táblázat: Faktorok és mezőgazdasági változók korrelációs táblázata

	Földalapú támogatás összesített összege	Jogcímek átlaga	Összes támogatható terület	Aranykorona érték	Helybenlakó magánszemélyek és nem magánszemélyek száma 100 hektárra
<i>Társadalmi-gazdasági kihívások faktor</i>	0,026	,358**	0,052	-,261**	0,062
<i>Gazdasági aktivitás</i>	0,006	-,152*	-0,115	0,074	0,023
<i>Fiatalodó társadalom</i>	-0,103	0,127	-0,136	-0,098	0,139
<i>Vidékfejlesztési orientáció</i>	0,082	,328**	-0,002	-,272**	,839**
<i>Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál</i>	,905**	0,031	,878**	,614**	-,201**
<i>Idegenforgalom és fejlettség</i>	-0,049	0,03	-0,038	0,106	-0,067
<i>Idősödő aktív közösségek</i>	-0,03	,351**	-0,067	-0,041	-,249**

* P<0,05

** P<0,01

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés alapján (2024)

Amit ki lehet emelni, az ismét a jogcímek átlagának az összefüggése, hiszen az eredmények alapján nem csak az első, hanem a 3. és 7. faktorról is korrelál. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált földalapú támogatások igénybeviteléhez kapcsolódó jogcímek átlagának növekedésével az érintett területek társadalmi/gazdasági kihívásai fokozódnak, erősödik a vidékfejlesztési orientációjuk, miközben jellemzően idősödő, de aktív közösségek jellemzik őket.

Így azon felvetésemet, hogy a földalapú támogatások igénylésének eloszlása, illetve az ezzel kapcsolatos mutatók a területi egyenlőtlenségeket növelik, csak egy mutató mentén tudtam bizonyítani. Mivel a személyes gyakorlati tapasztalatomat nem tudtam országos szinten szekunder módszerekkel teljesen igazolni, úgy gondolom további vizsgálat szükséges a H5 hipotézisem vizsgálatához a jövőbeni kutatásaim során. Ezekben a primer kutatás módszertana segíthet. Ehhez kapcsolódóan a következőkben az ilyen irányú, de kizárólag az általam kiválasztott járásra elvégzett interjúk kutatásom eredményeit közlöm.

3.5. A járási primer kutatás eredményei

A mélyinterjú keretében négy fő témakört vizsgáltam, melyek közül az első a birtokkoncentráció kérdése volt. A polgármesterek és jegyzők egyöntetűen alátámasztották, hogy a kisk gazdaságok száma csökken, míg a nagy gazdaságok dominanciája erősödik. Elhangzott, hogy a kisebb méretű

gazdálkodók száma számos településen erőteljesen csökken, földjeiket pedig a nagyobb gazdaságok szerzik meg, ezzel tovább centralizálva a birtokviszonyokat, és koncentrálnak az EU-s támogatásokat is.

A második témakör, a „Nem magánszemélyek forrásfelhasználása”, szintén elengedhetetlen aspektusait vitatta meg a helyi mezőgazdaságnak és az európai uniós támogatások felhasználásának. A válaszok, melyeket a polgármesterek és jegyzők adtak, nagyban váltakoztak a negativitás és egyfajta pragmatizmus között. Némely polgármester kifejtette, hogy szükség van a gazdasági társaságokra, és nem választaná szét élesen a helyi és nem helyi támogatásokat igénybe vevőket. A többség ugyanakkor preferálná a helyieket, ugyanis azok, véleményük szerint, szerves részei a helyi gazdaságnak, hozzájárulnak az adott terület megélhetéséhez és munkalehetőségeihez.

A harmadik témakör („adottság-független forráselosztás”) számos fontos kérdést és választ hozott elő a földalapú támogatások és a föld minősége közti összefüggések, valamint az uniós és hazai támogatási mechanizmusok tükrében. Elsődlegesen arra voltam kíváncsi, vajon az adott településvezetők és jegyzők szerint az aktuálisan érvényesülő földalapú támogatások mértéke, és a föld minősége arányban áll-e egymással. A válaszadók, akik tudtak érdemi választ adni a kérdésre, döntően a támogatások és a földminőség közti aránytalanság álláspontját képviselték.

A negyedik témakör, amely a passzív gazdálkodás és a támogatások maximalizálásával foglalkozott, számos mélyreható kérdést vetett fel és érintett a földalapú támogatások, a helyi gazdaság és a társadalmi hatások összefüggését illetően. Hangsúlyozták a válaszadók, hogy a támogatások nem csupán a járás gazdasági stabilitását erősítik, de emellett jótékony társadalmi hatásokkal is bírnak. A passzív gazdálkodásról alkotott véleményük szintén érdekes volt: kiemelték, hogy ez a gazdálkodási forma ellensúlyozza az intenzív mezőgazdasági tevékenységek negatív környezeti hatásait, és támogatja a biodiverzitást, valamint óvja a talajt, a levegőt és a vízkészleteket.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS A JAVASLATOK

A kutatás alapján javaslok erősíteni/fenntartani a birtokkoncentráció kontrollálását és a kis-, és középméretű (100 hektár alatt) gazdálkodók nagyobb mértékű támogatását annak érdekében, hogy megfordítsuk a negatív tendenciát. A 2023-tól életbe lépő szabályozáson túlmenően, véleményem szerint a birtokkoncentráció mérséklését a támogatási plafonok meghatározásával, és az egy személyhez köthető érdekeltségek figyelembevételével lehet elérni a támogatási jogosultságok meghatározásánál. Emellett, kutatási eredményeim alapján is fontos az olyan intézkedések bevezetése, amelyek elősegítik a kis-, és középméretű gazdálkodók támogatását, és ösztönzik a fenntarthatóbb és diverzifikáltabb gazdálkodási gyakorlatokat, amelyek hozzájárulnak a vidéki térségek gazdasági és társadalmi erősödéséhez. Magda és társai (2021) meglátásaihoz hasonlóan én is úgy vélem, a támogatási rendszernek reflektálnia kell a birtokkoncentráció és a vidékgazdaság diverzifikációja közötti dinamikára, és olyan mechanizmusokat kell létrehoznia, amelyek előmozdítják a helyi közösségek gazdasági növekedését és a vidéki térségek népességmegtartó képességének erősítését.

A támogatási rendszer tervezése és implementálása során kulcsfontosságú, hogy figyelembe vegyük a különböző területi adottságokat, és azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a támogatások hozzáférhetőségét a különböző csoportok számára. A támogatási rendszer meglátásom szerint torzulásokat eredményez a területi fejlődésben, mivel nem mindig veszi kellően figyelembe a területi adottságokat, például az elhelyezkedést vagy az aranykorona minősítést. A támogatási rendszer felülvizsgálata során fontos lenne további kiegészítő támogatásokat biztosítani, és pályázati előnyöket adni a fent említett csoportok számára. A támogatási kritériumok kidolgozása során figyelembe kellene venni, hogy az egyes igénylők mekkora támogatási összeghez férnek hozzá, és komplex módon kellene vizsgálni tevékenységük jellegét és hatásait, beleértve az ökológiai fenntarthatóságot és a társadalmi-gazdasági előnyöket is. Továbbá, a támogatási rendszernek rugalmasnak és átláthatónak kell lennie, lehetővé téve a differenciált támogatások nyújtását a területi adottságok és a gazdálkodók specifikus igényei alapján. A támogatási rendszernek tükröznie kell a vidéki gazdaságok sokféleségét, és támogatnia kell a helyi értékláncok fejlesztését, a helyi piacokhoz való hozzáférést, valamint a környezetbarát és innovatív gazdálkodási gyakorlatok bevezetését.

A gazdálkodás tevékenységi céljának meghatározása nélkülözhetetlen lépés a fenntartható és eredményes mezőgazdasági művelés irányába. E célból elengedhetetlen, hogy az egyes gazdálkodók tisztában legyenek azzal, hogy vállalkozásukat aktív gazdálkodásra (azaz kifejezetten termelési célú

gazdálkodásra), vagy passzív gazdálkodásra (amely elsősorban környezetvédelmi célokat vesz figyelembe) szeretnék-e alapozni. Ha az intenzív mezőgazdaság mellett döntünk, a termeléshez kötött támogatásokat kellene ténylegesen előtérbe helyezni, míg a környezetvédelmi célok esetén *AKG* és az *ÖKO* programokat kellene kifejezetten középpontba állítani. Javaslom a támogatások hatékony, az uniós és hazai célkitűzéseket maximálisan kiszolgáló átcsoportosítását kis-, és közepes méretű gazdaságok számára, valamint a kevésbé jó adottságú területek támogatására.

Az általam használt, és alapvetően nagyon fontos funkcióként azonosítható passzív gazdálkodás fogalmának bevezetése szükségszerű, mivel a rossz minőségű területek intenzív mezőgazdasági hasznosítása negatív hatással van környezetünkre. Az intenzív mezőgazdasági termelésre jellemző nagy birtok-, és táblaméret negatívan befolyásolja a vidéki foglalkoztatást, és a vidék népességmegtartó erejét a technológiai fejlesztések miatt. A géppark fejlesztése és a nagyobb gépek alkalmazása csökkenti a munkaerő igényt, és egyidejűleg csökkenti a biodiverzitást is. A fentiek alapján javasolt az olyan differenciált támogatási rendszer hosszú távú működtetése, amely nem csak a gazdálkodás típusát, hanem a területi adottságokat és a gazdálkodás hosszú távú fenntarthatóságát is figyelembe veszi.

Vizsgálataimban feltártam, hogy a vizsgált földalapú támogatások eloszlása befolyásoló, faktoralakító tényezője Magyarország járási szintű területi különbségeinek/eltéréseinek. Ugyanakkor azt kimutatni nem sikerült egyértelműen, hogy a támogatások egyenlőtlen elosztása a területi leszakadást erősíti. A támogatások kapcsolása ugyanakkor összefüggést mutatott a társadalmi/gazdasági kihívásokkal, a vidékfejlesztési orientációval, és az idősödő, de aktív közösségekkel. Ennek a kapcsolatnak a feltárása és elmélyítése szintén további vizsgálatokat igényel.

További kutatási céljaim között szerepel a vidéki gazdaság és a fenti faktorok közötti összefüggések komplex vizsgálata, amelyek tapasztalatom szerint bizonyos negatív vidéki folyamatokat okoznak, annak ellenére, hogy a faktoranalízis során ezt nem tudtam teljeskörűen bizonyítani.

5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Az analitikai folyamat során egy újszerű megközelítést választottam a mezőgazdasági birtokok és a kapcsolódó támogatások területi eloszlásának vizsgálatához, eltérve az eddig megszokott statisztikai és kimutatási módszerektől. A konvencionális birtokkategóriák helyett négy új birtokkategóriát definiáltam (0-20 hektár, 20-100 hektár, 100-300 hektár, és 300 hektár felett), amelyek mindegyike sajátos jellemzőkkel bír, és különböző kihívásokat vet fel a támogatási rendszerrel kapcsolatban. Birtokkategóriánként meghatároztam a jogcímenkénti forrásfelhasználást. A legtöbb jogcím esetén dominánsan a 100 ha feletti birtokok vettek fel támogatást. Bizonyítottam, hogy a nagyobb gazdaságok nemcsak területméretükből adódóan jutottak több forráshoz, hanem a támogatások kapcsolásával is. A fix összegű támogatási keretből ezáltal jobban részesültek.

2. Kutatásommal azonosítottam és részletesen elemeztem a *helyben lakó magánszemélyek* és *nem magánszemélyek* által igényelt támogatások mennyiségét és jellegét, amelynek során nem csupán a támogatások összegét, de a különböző támogatási kategóriák iránti igényt, és azok területi (járás szintű) megoszlását is kimutattam. A vizsgálattal megállapítottam, hogy a *nem magánszemélyek* arányaiban véve nagyobb támogatásban részesülnek és több támogatási jogcímet vesznek igénybe. Kimutattam jogcímenként a felhasznált támogatási összegeket, amelyeknél több esetben aránytalanul nagy volt a *nem magánszemélyek* forrásfelhasználása.

3. Kutatásom kapcsán bevezettem, illetve járási szinten meghatároztam, valamint térképen ábrázoltam a „100 hektár támogatható területre jutó, földalapú támogatást igénylő, helyben lakó magánszemélyek járásonkénti száma” mutatót. A vizsgálat feltárta a járási székhelyek koncentráló hatását, valamint a budapesti és más nagyvárosokban bejegyzett gazdasági társaságok kiemelkedő területhasználatát. Feltártam a támogatások felhasználásának aktuális gyakorlatait, amelyeket a gazdálkodók a támogatások maximalizálása érdekében alkalmaznak. Az igényelt jogcímek számának és jellegének részletes elemzése során kimutattam, hogy a támogatások maximalizálása az *AKG* és *Szálas fehérlenővény* támogatás esetében volt a leggyakoribb.

4. Bevezettem a „*Passzív gazdálkodás*” fogalmát, amely a támogatásmaximalizáláshoz kapcsolódó gazdálkodási forma. Ezt jellemzően a kevésbé munkaigényes jogcímek igénylésénél mutattam ki. Miközben a *Passzív gazdálkodás* a kis-, és közepes gazdaságok fenntartható gazdálkodását erősítheti annak révén, hogy kis ráfordításigény mellett nagy támogatási

jogosultságot eredményez, ugyanakkor feltártam, hogy a nagygazdaságoknál nagyobb számban figyelhető meg ez a gyakorlat.

5. A vizsgált földalapú támogatások területi eloszlásából kiindulva, klaszteranalízis keretében nyolc különböző klasztert alakítottam ki. Rávilágítottam arra, hogy a föld minősége milyen módon befolyásolhatja az igénylők számát, és az általuk igényelt jogcímek számát. Kimutattam, hogy az elsődleges cél gyakran nem a termelési kapacitás optimalizálása, vagy a termelés növelése, hanem a források lehívása, függetlenül a területi adottságoktól, valamint hogy a jó adottságú földterületeken többféle jogcím keretében több forrást használnak fel a támogatást igénylők, ezen belül is a *nem magánszemélyek*. Tehát, a támogatási rendszer bizonyos mértékben befolyásolja a gazdálkodók és támogatásigénylők döntéseit.

6. A TEIR adatok felhasználásával faktoranalízis keretében hét faktort alakítottam ki, melyekkel a járási szintű különbségek jellemezhetők. A bennük foglalt mutatókkal való összefüggés alapján a faktorokat az alábbiak szerint neveztem el: „*Társadalmi-gazdasági kihívások*”, „*Gazdasági aktivitás*”, „*Fiatalodó társadalom*”, „*Vidékfejlesztési orientáció*”, „*Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál*”, „*Idегenforgalom és fejlettség*”, „*Idősödő aktív közösségek*”. A faktorelemzés alapján bizonyítottam, hogy a vizsgált földalapú támogatások igénylésének területi eloszlása meghatározó, faktoralakító tényezője a hazai, járási szintű területi különbségeknek. Korreláció vizsgálat segítségével az egyes támogatások halmozása (igényelt jogcímek számának átlaga), valamint a területi fejletlenség alakulása (erősödése) között sikerült összefüggést kimutatnom.

7. Mélyinterjú primer kutatás keretében, a Mezőcsáti járásra korátózódva igazoltam szekunder vizsgálatom eredményeit, illetve, hogy a kvantitatív adatokban felfedezett mintázatok valós helyi dinamikát tükröznek. Kvalitatív megközelítesem - lokális szintre vonatkozó - eredményei alapján a vidékfejlesztés szempontjából lényeges megállapításokat tettem. Ezek az alábbiak: a kisgazdaságok megszűnése az elvándorlást növeli; szükséges a kis-, és közepes gazdálkodók célzottabb támogatása, illetve ennek során a termőterület minőségének figyelembe vétele; a támogatásmaximalizálás összefügg a birtokkoncentrációval, amely a negatív vidéki folyamatokat fokozhatja; és végül, hogy a *Passzív gazdálkodás* előnyös lehet, mint az intenzív és ipari mezőgazdaságot mellőző, a környezetvédelmi intézkedéseket előtérbe helyező gazdálkodási mód.

6. A SZERZŐNEK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

6.1 Folyóirat cikkek

Idegen nyelven megjelent tudományos cikkek

LIPCSEI J. (2021): Analysis of average market and purchase prices for certain fruit species. In: *Studia Mundi–Economica*, 8 (2), 74-83. p. DOI: <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2021.08.02.74-83>

LIPCSEI J. – KÁRÁSZ K. (2021): Changes of Agricultural Farm Enterprises in the EU27 and Northern Hungary. In: *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 18 (1), 49-57. p. DOI: <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2021.19>

LIPCSEI J. (2022): Territorial Inequalities in Vegetable Plant Payments in Hungary. In: *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 11 (2), 94-99. p. <https://doi.org/10.2478/vjbsd-2022-0013>

Magyar nyelven megjelent tudományos cikkek

LIPCSEI J. (2020): Az agrártámogatások és a gabonaágazat jövedelmének összehasonlítása. In: *Studia Mundi–Economica*, 7 (2), 31-39. p. DOI: <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2020.07.02.31-39>

KÁRÁSZ K. – LIPCSEI J. (2021): A Kunhegyesi járás társadalmi sajátosságai. In: *Studia Mundi–Economica*, 8 (3), 72-85. p. DOI: <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2021.08.03.72-85>

LIPCSEI J. (2022): A helyben lakó gazdálkodók területi eloszlásának és forrásfelhasználásának vizsgálata. In: *Studia Mundi–Economica*, 9 (2), 49-57. p. DOI: <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2022.09.02.49-57>

6.2 Konferencia kiadványok

Idegen nyelven megjelent

LIPCSEI J. (2020): Change in euro conversion for agri-rural development payments. In: Bujdosó, Zoltán; Dinya, László; Csernák, József (szerk.) XVII. Nemzetközi Tudományos Napok: online konferencia: Környezeti, gazdasági és társadalmi kihívások 2020 után: Tanulmányok, Gyöngyös, Magyarország: Károly Róbert Kft. (2020) 1,241 p. pp. 735-741., 7 p.

LIPCSEI J. (2020): Farmers' proposals for the future of the Common Agricultural Policy based on a questionnaire survey. In: Bujdosó, Zoltán; Dinya, László; Csernák, József (szerk.) XVII. Nemzetközi Tudományos Napok: online konferencia: Környezeti, gazdasági és társadalmi kihívások 2020 után: Tanulmányok, Gyöngyös, Magyarország: Károly Róbert Kft. (2020) 1,241 p. pp. 742-749., 8 p.

LIPCSEI J. – RITTER K. (2020): Changes in the number of large farms through positive and negative examples based on a questionnaire survey. In: Győri, Tímea; Arany, Ferenc; Egri, Zoltán (szerk.) CHANCES AND CHALLENGES FOR THE EUROPEAN RURAL DEVELOPMENT (2021–2027) Peer-reviewed Scientific Conference Proceedings, Szarvas, Magyarország: Szent István Egyetem pp. 133-140., 8 p.

LIPCSEI J. – RITTER K. (2020): Barriers to employment of public and roma workers from the perspective of agricultural employers. In: Győri, Tímea; Arany, Ferenc; Egri, Zoltán (szerk.) CHANCES AND CHALLENGES FOR THE EUROPEAN RURAL DEVELOPMENT (2021–2027) Peer-reviewed Scientific Conference Proceedings, Szarvas, Magyarország: Szent István Egyetem (2020) pp. 124-132., 9 p.

LIPCSEI J. – RITTER K. (2021): The Effect of the Euro Exchange Rate on EU Agri-Environmental Support through the Example of Hungary, 4th International Management, Quality and Marketing Conference 4TH pp. 464-476., 13 p.

LIPCSEI J. – KÁRÁSZ K. (2022): Examination of the publication lists of the Hungarian state treasury with regard to local farmers, In: Arany, Ferenc (szerk.) RURALITY IN EUROPE 5th International Scientific Conference on Rural Development Conference Proceedings, Gödöllő, Magyarország: Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Gödöllő 206 p. pp. 70-78., 9 p.

KÁRÁSZ K. – LIPCSEI J. (2022): Digital disadvantage: Lessons Learnt from Online Education at Agricultural Vocational Schools, In: Arany, Ferenc (szerk.) RURALITY IN EUROPE 5th International Scientific Conference on Rural Development Conference Proceedings, Gödöllő, Magyarország : Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Gödöllő 206 p. pp. 114-124., 11 p.

LIPCSEI J. – HAJDÚ D. (2022): Analysis of agricultural land rental price in Hungary, In: Bujdosó, Zoltán (szerk.) XVIII. Nemzetközi Tudományos Napok [18th International Scientific Days]: A „Zöld Megállapodás” –

Kihívások és lehetőségek [The 'Green Deal' – Challenges and Opportunities]: Tanulmányok [Publications]. Gyöngyös, Magyarország: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Károly Róbert Campus pp. 425-429., 5 p.

HAJDÚ D. – LIPCSEI J. (2022): Agricultural training among job seekers in the North-Hungary Region, In: Bujdosó, Zoltán (szerk.) XVIII. Nemzetközi Tudományos Napok [18th International Scientific Days]: A „Zöld Megállapodás” – Kihívások és lehetőségek [The 'Green Deal' – Challenges and Opportunities]: Tanulmányok [Publications]. Gyöngyös, Magyarország: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Károly Róbert Campus pp. 419-424., 6 p.